

De Brandenburgsche Staatsman Eberhard Danckelmann.

De landrechter Danckelmann te Lingen — aan de Nederlandsche grenzen — had zeven zonen, waarop zijn vaderhart trotsch was. Het waren vlugge jongens; er zat wat in; bij het leeren overtroffen zij al hun schoolmakers.

Vier van zijn zonen zond de oude Danckelmann naar de beroemde Hoogeschoolen van Groningen en Utrecht: één van hen werd tijdelijk hoogleeraar te Frankfort, terwijl Eberhard de beroemde staatsman van Brandenburg werd.

Toen de vermaarde Keurvorst Frederik Wilhelm van Brandenburg — door zijn volk in dankbare erkentenis van zijn groote daden de Groote Keurvorst genoemd — Eberhard ontmoette, voelde hij zich onmiddellijk tot den jongen man aangetrokken en benoemde hem tot onderwijzer van zijn zoon.

De Keurvorstin Louise Henriette had het minder op hem. Zij, de dochter van den Stadhouder Frederik Hendrik, was een voortreffelijke gade, maar niet minder een teedere moeder, en als deze teedere moeder den jongen twintigjarigen onderwijzer aankeek, dan becroop haar de angst, dat hij te strak, te streng zou zijn voor haar kind. De kleine Frederik was zes jaar; hij was zwak en ziekelijk, terwijl de ouders zoo pas een ontdekking hadden gedaan, die hen met smart vervulde. Het kind had een ruggegraatsverkrumming. Het kwam nu uit, dat de min den kleinen Prins jaren geleden achterover van den arm had laten vallen, en het geval uit vrees voor straf had verzwegen. Aan het ongeluk was thans niets meer te verhelpen, en het kind zou voor zijn gansche leven de gevolgen eener groote onvoorzichtigheid moeten dragen.

En bij zoo'n teeder plantje een onderwijzer te plaatsen met zoo'n strak gelaat, met zoo'n onverzettelijken plooi om de lippen — de Keurvorstin hoopte er het beste van, maar gerust was zij niet.

Eberhard Danckelmann was dan ook een bijzonder wezen. Hij lachte nooit; die oogen keken altijd streng. Deze stille, zwijgzame man, die eenzaam zijn weg ging, die geen vriendschap gaf, en ze nog minder zocht, scheen inderdaad niet de rechte opvoeder te zijn voor een zwak, teer kind, dat eens den Keurvorstenhoed zou dragen.

Het viel intusschen niet tegen te spreken, dat de kleine Prins vorderingen maakte, zelfs groote vorderingen; de Groote Keurvorst, die het onderwijs naging, was tevreden.

Slechts de moeder was niet tevreden. De onderwijzer moest vriendelijker, voorkomender, hartelijker zijn; zij, de Hollandsche Prinses, won de harten der Brandenburgers door hare innemende voorkomendheid — waarom was hij dan zoo strak, zoo hard?

Plotseling echter kwam er verandering in die gespannen verhouding. De Prins werd overvallen door een ernstige ziekte, en, kort beraden als hij was, gaf de onderwijzer het kind een aderlating.

Het leven van het kind was behouden; naar de toen-

maligē begrippen had de snelle aderlating dit bewerkt, en het fijne lancet, dat de Prinselijke ader had getroffen, had niet alleen het leven gered van den kleinen Prins, maar ook de positie van den huisonderwijzer. Hij kon bij de Keurvorstin nu geen kwaad meer doen; zij werd zijn warmste verdedigster, en hij verheugde zich in den zonneshijn der Keurvorstelijke welwillendheid.

Danckelmann ging in den staatsdienst over; de ernstige, zwijgzame man klom van sport tot sport, en de Groote Keurvorst achtte het niet beneden zich, om meer dan eens in de gewichtigste aangelegenheden des lands zijn raad in te winnen.

Dan echter sloeg het laatste uur van den Keurvorst. Hij had zijn werk op aarde volbracht; hij had het kleine Brandenburg tot macht en aanzien verheven onder de volken, en hij legde het moede hoofd neder ter laatste rust.

De vroegere leerling van Danckelmann volgde hem op als Frederik III, en zijn gewezen onderwijzer, die in zijn jonge kinderjaren een onuitwisbaren indruk op hem had gemaakt, werd zijn vertrouwdste raadsman.

Frederik III had niet den krachtigen geest geërfd van zijn vader; hij bezat de zucht van den zwakke, die instinctief op den sterkere trachtte te leunen, en in geheel Brandenburg-Pruisen was er geen tweede man, uit graniet gehouwen, als Danckelmann.

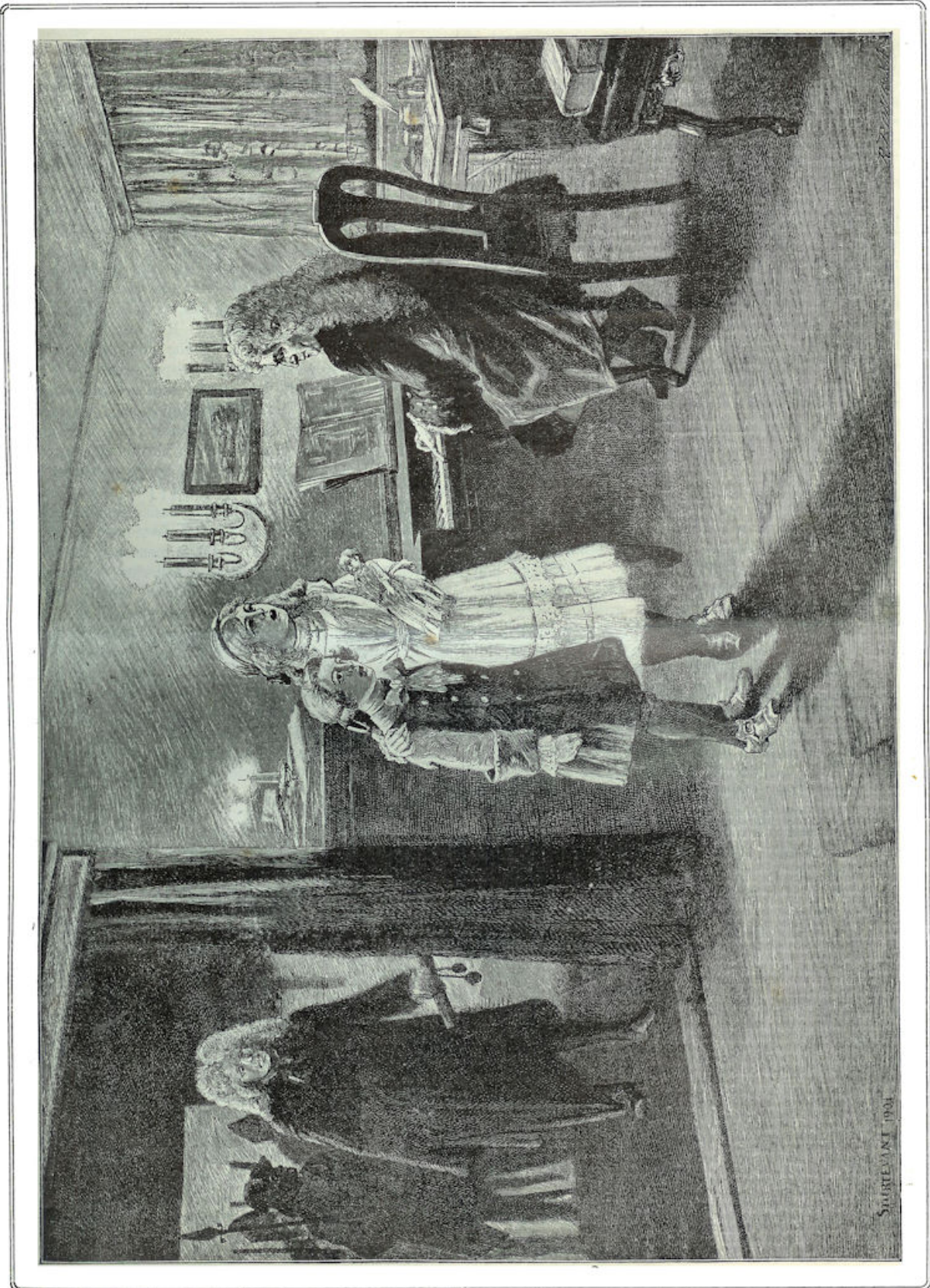
De gewezen onderwijzer werd stap voor stap de machtigste man van het land. Hij werd de eerste na den Keurvorst, zooals Jozef de eerste was na Pharao. Een reuzentaak werd op zijn schouders gewenteld, maar hij torste dien last. Hij leidde de buitenlandsche staatkunde; hij zorgde, dat Brandenburg-Pruisen zich voortbewoog in de banen, door den Grooten Keurvorst uitgestippeld, en hij week niet af ter rechter- noch ter linkerhand.

Het was een ontzaglijke tijd; de zeventiende eeuw hieldde naar haar einde. De wereld scheen uit haar voegen te scheuren; geweldige legers trokken zich samen in West-Europa, en als een koningsarend worstelde Prins Willem III van Oranje op tegen den orkaan, die oploiede uit Frankrijk.

Danckelmann was ingewijd in de ideeën van den Grooten Keurvorst; hij was bekend met zijn grootsche plannen. De sterke geest van den genialen Brandenburger had het ideaal gegrepen, dat Willem van Oranje voor oogen zweefde, en de vrijheid van Europa was slechts te redden, indien de Fransche heerschzucht werd gebreedeld, en de vermolmde troon der Stuarts werd omvergebond.

Leidde Danckelmann de buitenlandsche staatkunde van Brandenburg-Pruisen, hij leidde ook de binnenlandsche staatkunde. De Keurvorst droeg hem het bestuur van 's lands finantiën op, en ofschoon hij verklaarde, dat zijn talenten in een andere richting lagen, wist hij door een reeks van nuttige hervormingen het finantie-wezen te regelen, en het in spijt van een kostbaren oorlog in evenwicht te houden. Hij voerde beschermende rechten in, waardoor de Brandenburgsche nijverheid van het drukkende overwicht der Fransche industrie werd verlost; hij wist de dwaze neiging voor pronk en praal bij den Keurvorst te temperen, en leidde zijn spilzucht in vruchtbaarder banen. Berlijn verkreeg zijn Akademie van Wetenschappen en vele verfraaiingen; Halle zijn Universiteit en Bibliotheek.

Hij ontving de geloofsgenooten, die door de tyrannie van Lodewijk XIV uit het schoone Frankrijk werden verjaagd, met een warm gemoed en met open armen; zij vonden in Brandenburg even goed als in Nederland een

tweede vaderland, terwijl de arbeidskrachten en kapitalen, die zij uit Frankrijk medebrachten, nieuwe bronnen van welvaart openen.

Hij was na den Keurvorst inderdaad de eerste man van Brandenburg-Pruiſen; er was geen Europeesche ontwikkeling, of Danckelmanns naam werd er in genoemd; hij was een sterke en vertrouwbare steun voor de politiek van den Prins van Oranje, die thans over drie koninkrijken den ſcepter zwaaide, en hij waakte er voor, dat Brandenburg-Pruiſen met achting en eerbied werd genoemd in den raad der volken.

Hij stond op het hoogtepunt van zijn macht en zijn roem; zijn zes broeders bekleedden hooge betrekkingen in Brandenburgſchen staatsdienſt, en het Danckelmannſche Zevengesternte, zooals het volk de zeven gebroeders noemde, ſchitterde in zijn hoogſten glans.

Maar hij had een drom van benijders; zijn onbuigbare gstrengheid ſtootte heftig tegen de borst, en de pijnlijke nauwkeurigheid, waarmede hij de administratie voerde, verwekte hem vele vijanden. Hij werd omſtrikt door een net van kuiperijen; zijn verdienſten werden verkleind, zijn fouten breed uitgemeten, en zijn rechtschapenheid en onomkoopbaarheid waren in de oogen van zijn belagers de misdaden, die zijn verwijdering uit den staatsdienſt noodzakelijk maakten.

Zijn vijanden hadden hun verbindingen tot in de hoogſte kringen; de Keurvorſtin Sophie Charlotte, rijk aan geest en gaven, kon den ſtrakken, zwijgzamen staatsman ſlecht zetten, en de hatelijke worſteling met vrouwelijke hof-intriges, die twintig jaren geleden Bismarck razend maakte, heeft tweehonderd jaar geleden zijn grooten voorganger ten val gebracht.

Was Frederik III een krachtiger monarch geweest, hij had Danckelmann gehandhaafd, en was hij een dankbaar vorst geweest, hij had het ook gedaan. Maar hij had een kort geheugen voor vroegere dienſten, en deze vorst, die naar de uitspraak van zijn kleinzoon, den geestigſten koning van zijn tijd, in al het kleine groot, en in al het groote klein was, neigde naar den kant van baron Kolbe, Danckelmanns gevaarlijkſten vijand. Kolbe vleide de voorliefde voor pracht en weelde bij een vorst, die in een ijdel en dwazen opſchik vergoeding zocht voor de ruggegraatsverkromming, die zijn lichaam ontsierde; Kolbe tooverde hem de koningskroon voor oogen, waarvoor Danckelmann weinig had gevoeld, en de Keurvorst liet gaarne den staatsman vallen, die aan het vaderland zoo vele onwaardeerbare dienſten had bewezen.

De vrede van Rijſwijk verhaastte dien val. De vrede, die aan Brandenburg-Pruiſen niet de voordeelen bracht, waarop het had gehoopt, versterkte de handen van Danckelmanns vijanden, en de groote staatsman begreep, dat het tijd werd om heen te gaan.

Zijn verzoek om ontslag echter werd geweigerd, en het ſcheen, dat de hemel, die door zooveel zware wolken was verduiſterd, weer helder zou worden boven zijn hoofd.

Doch het was niets dan ſchijn — bedriegelijke ſchijn.

In het begin van December 1697 verkreeg hij, al was het in den eervolſten vorm, zijn ontslag, en twee weken later barſtte het onweer in volle hevigheid boven hem los.

Het was in den avond; de kaarsen brandden, en Danckelmann begeleidde het lied van een paar kinderen op het klavier. Hij wist, dat zijn vijanden niet rustten; over het ſtrakke, strenge gelaat van den vier-en-vijftig-jarigen staatsman lag een trek van diepen weemoed.

En daar verſcheen de politie, in den ingang van de deur. . . .

Zijn belagers hadden den Keurvorst tot het inzicht weten te brengen, dat men dezen man niet los mocht laten loopen. Hij kende alle geheimen van den Staat, hij zou naar het buitenland kunnen gaan, en zijn wetenschap voor grof geld verkoopen. En zou hij niet geſtolen hebben? Hij had aan het hoofd der finantiën geſtaan, en was door niemand gecontroleerd — het zou toch een mirakel zijn, als hij zich niet had rijk geſtolen!

Danckelmann rees op van zijn ſtoel om de gevangenis in te gaan. Hij lachte nooit, maar thans lachte hij — het was een droeve, bittere lach.

Dan echter hief hij het hoofd op, zooals een rechtschapen man, die door Gods genade werd bewaard, dat doet, en hij ging naar de vesting Spandau, waar hij achter zware kerkmuren werd weggeſtopt. Hij ſcheen echter zóó gevaarlijk, dat men hem daar nóg niet vertrouwde, en daarom naar de vesting Peitz transporteerde.

Daar was het ſtil, en in zijn ſombere eel hoorde hij niets dan het slaan der oude torenklok, wijd uit de verte. Maar die geluiden klonken in de ooren van den gevangene als donderslagen, en zij galmden het uit voor zijn ontroerden geest: „Vertrouwt niet op prinſen; op des menſchen kind, bij hetwelk geen heil is!”

Danckelmanns vermogen werd in beſlag genomen, terwijl de aanklacht in niet minder dan twee-honderd-negentig artikelen werd neergelegd. Dezelfde menſchen, die vroeger hadden geſidderd bij het fronsen van zijn wenkbrauwen, wisten thans geen woorden genoeg te vinden; om zijn ſlechtheid uit te bazuinen; alles wendde zich naar baron Kolbe, de rijkzende zon, en de ſchranderste rechtskundigen werden uitgezocht, om Danckelmanns wanbeheer aan het daglicht te ſtellen. Zijn archieven werden het onderſt boven gehaald; zijn papieren en dokumenten, alles, wat hij had bezeten, aan het pijnlijkſte onderzoek onderworpen, om toch maar zijn ſchuld te kunnen bewijzen.

Maar het was vergeefsche moeite — wat zou men ook anders bij dezen onkreukbaren man hebben kunnen vinden dan eerlijkheid!

Toen werd de bijſtand van den hofliſkaal ingeroepen, en deze voor de zware taak geſteld, om bij verbeurte van 2000 dukaten binnen vier weken de ſchuld van den gevangene staatsman te bewijzen.

De hofliſkaal dacht er lang over na, maar hij wist er geen raad mee, en in ware vertwijfeling ſtortte hij in het protocol zijn hart uit in dit korte gebed: „Heilige God, rechtvaardige Rechter! Artikels kan ik maken, doch waar zal ik de bewijzen van daan halen? Ik heb om een corpus actorum gevraagd, en niets gekregen!”

Het proces werd intuſſchen ſlepende gehouden, de ijverigſte bemoeiingen van Prins Willem III van Oranje, om den verdienſtelijken staatsman uit de gevangenis te redden, leden ſchipbreuk en vier jaren later, toen Keurvorst Frederik III met de Pruiſiſche koningskroon werd getooid, zat hij er nog.

Bijna elf millioen gulden had baron Kolbe voor omkoo- ping beſteed, om die ongepaste kroon voor zijn heer te verwerven; 'slands finantiën werden uitgeput, terwijl de nieuwe Koning, om het evenwicht te herstellen, de hulp inriep van een goudmaker, die volgens zijn zeggen goud uit koper kon fabriceren, en den Koning ſchandelijk bedroog.

Eerst in 1707 werd Danckelmanns gevangenschap ver-

zacht, terwijl zij in 1713, toen Frederik III overleed, een einde nam.

De nieuwe Koning Frederik I vormde de uiterste tegenstelling met zijn vader; hij had een onmetelijken afkeer van pronk en praal, en heeft, om de ijdelheid er bij het Pruisische volk uit te krijgen, met zijn geduchten wandelstok meer menschen afgeranseld dan al de andere Pruisische vorsten te zamen. Hij was despotiek en tyranniek, maar hij had een zeker gevoel voor recht, en een zijner regeeringsdaden was de bevrijding van den mishandelden staatsman. Danckelmann kreeg niet al zijn goederen terug, want de Koning, die verbazend tuk was op lange soldaten, en voor reuzen 2000 à 3000 thaler betaalde, had daarvoor veel geld noodig, maar hij kreeg zijn vermogen toch gedeeltelijk terug. De Koning won zijn beproefden raad ook meer dan eens in; na den zwaren storm, die zijn levensscheepke had bevoopen, wenkte hem een stille, vredige avond, en hij overleed te Berlijn, in het tachtigste jaar zijns levens, oud en des levens zat.

L. P.

WILDE PAARDEN.

Het is bekend, dat Amerika is het land der wilde paarden. Op de schoone plaat „een prairiebrand" zien we ook een kudde dezer dieren in wilden galop de vlammen vooruit vliegen om zoo mogelijk het gevaar te ontkomen. En daarnaast buffels en herten, wolven en tijgers en al de dieren der grasvlakte, vrienden en vijanden, nu één in het pogen den gezamenlijken belager te ontvliesen.

Hier trekken in normale tijden de cowboys en lassowerspers uit om het fiere, in vrijheid levende ros te bemachtigen. Zie dien eene op zijn eigen getemden draver gezeten, voorzichtig de argeloos weidende paarden naderen. Reeds op eenigen afstand weet hij met bewonderenswaardige juistheid den strik te werpen om den hals van een der dieren. Dit schrikt op en wil vluchten. Met een forschen ruk echter haalt het den lasso verder toe, de luchtpijp wordt als dichtgesnoerd, en terwijl zijne makkers vluchten, valt het bewusteloos neer. Op hetzelfde oogenblik springt de jager van zijn paard, dat zich met de voorpooten vooruit, vast had gezet om niet te worden medegesleurd. De zoon der prairie werpt zich op het wilde dier, dat straks, van den strop ontdaan, voortsnelt, zich schuddende onder zijn ongewonen last. Alle pogingen om zich daarvan te ontdoen zijn vruchteloos. De woeste berijder zet het paard steeds tot snelleren ren aan. En of het zich al wentelt en keert, of het op de achterste pooten gaat staan en slaat en trapt, de geoeffende gymnasticus laat niet los en klemt zich te vaster om den rug van den edelen viervoeter, die schuimend en zweetend voortstuift tot zijne krachten hem begeven en hij van oververmoeienis neerstort. Misschien volgt straks een vernieuwde ren, maar deze zal niet verhinderen, dat ten slotte de halster vast wordt gelegd, en de mensch toont macht te hebben over het dier, waarover hem eenmaal de heerschappij werd opgedragen. Vriendelijkheid en hartelijkheid doen de rest. En niet lang duurt het, of de jager rijdt naar het bivak terug, waar zijn lijfpaard, dat den weg alleen kon vinden, hem opwacht.

Van zulke jachten in het verre Westen heeft men wel eens gelezen.

Minder bekend is het echter, dat ongeveer een eeuw geleden kudden van honderden wilde paarden nog in Europa, zelfs niet ver van onze grenzen, voorkwamen.

Van de stad Duisburg strekte zich tusschen Roer en Anger tot diep in de bergen een reusachtig bosch uit, met een omtrek van 14 tot 15 mijlen. 't Was een overblijfsel van het vroegere Koningswoud, dat zijne uitloopers had tot bij Keulen.

In deze wildbaan, zooals ze genoemd werd, leefden van uit overoude tijden kudden paarden, geheel in vrijheid. Zij heetten het eigendom te zijn van den vorst, maar ook de omwonende heeren Von Spree en Von Lennep en de binnen het einde stichtingen, waren „Straetberechtigte" en konden den kudden laten gelden.

De wildbaan was door pallsaden, zoogenaamde „Waldfrieden," welke door de grensbewoners moesten onderhouden, omgeven. Meermalen gebeurde het echter, dat de wilde paarden doorbraken en in de omliggende velden groote verwoestingen aanrichtten. Dan trokken de boeren uit, gewapend met trommels en geweren om de verschrikte dieren door allerlei rumoer te dwingen binnen hun terrein terug te keeren. Een schoon gezicht moet zulk een voortgejaagde kudde van onstuimig voortrollende zwarten en bruinen, schimmels en vossen, hengsten en merries met hunne veulens, geweest zijn.

In den zomer vonden de dieren ruimschoots voedsel op de boschweiden. 's Winters werd hier en daar hooi voor hen nedergelegd. Niettemin hadden ze het in 't koude seizoen zwaar te verantwoorden. In het jaar 1785 bezweken er alleen 20 jonge merrien en ongeveer 30 veulens. Ook de wolven deden veel kwaad. Zij vonden in bosch en moeras zóó vele schuilplaatsen, dat het moeilijk viel ze uit te roeien, welke pogingen van de zijde der regeering, die 75 Mark voor elken gedooden wolf uitloofde, ook werden aangewend. In 1718 werden 27 veulens de slachtoffers van ééne wolvijn, en toen deze jongen had geworpen, werd het gevaar nog grooter.

Hoe vrij de paarden in het uitgestrekte woud ook waren, toch bleven zij niet geheel zonder opzicht. De jagermeesters van Angermund wisten waar de dieren afwisselend graasden, ja, zij beoemden er zich op hun getal en huidskleur te kennen. Zóó goed waren zij op de hoogte, dat zij de beste er wisten uit te zoeken, wanneer zij voor hunne heeren er op uit moesten om eenige der dieren te vangen. Er moesten prachtexemplaren onder geweest zijn. De Fransche generaals uit het tijdvak 1800—1813 betrokken er gaarne hun rijpaarden uit. Zelfs de trotsche hengst, het lijfpaard van den grooten Napoleon, moet afkomstig geweest zijn van het Duisburgerwoud.

De vangst geschiedde zoo ongeveer als in Amerika. Zoodra de jager de verblijfplaats van een kudde had gevonden, klom hij in een boom, gelegen aan het pad, dat de paarden gewoon waren te gaan. Zijne makkers begonnen ze nu van uit de verte op te drijven. Kwam het meest gewilde paard onder den bewusten boom, dan wierp de jager den strik om den kop van het argelooze dier. Verschrikt sprong het op, doch wanneer het 't zware houtblok, aan het einde van het sterke touw bevestigd, mee voort wilde sleuren, schoot de strop toe, het dier kon niet verder en was nolens volens gevangen.

Dat was de enkelvoudige jacht.

Het gebeurde echter ook, dat de „Wildförster" de bevolking van het omliggende land opriep tot een algemeene jacht. Dat was een groot sportvermaak. Vorsten en graven en rijke kooplieden kwamen over om van het schouwspel te genieten. Zelfs zou keizer Napoleon in 1812 zulk een jacht zijn aangeboden, doch zijn verblijf in deze landen was van te korten duur om aan de uitnodiging gevolg te geven.

De arme drijvers moesten dag en nacht in bosch en moeras doorbrengen. Voor de laatste jacht in 1814 waren niet minder dan 2600 drijvers opgeroepen. Voor zeven dagen werden zij van mondvoorraad voorzien. Vooruit had men een groot „siel" gebouwd, een afgeperkte ruimte van pallsaden omgeven, met de open zijden in den vorm van een aalfuik in de richting van het bosch gekeerd. De uitloopers van de pallsaden-driehoek reikten tot ver in het woud. In drie rijen rukten nu de drijvers, die met trommels en door schreeuwen een geweldig leven maakten, voort en joegen de angstige paarden voor zich uit. De raadsheeren der stad en tal van edellieden stonden aan het doel het schouwspel aan te zien. De eerste jacht op 11 November mislukte. De paarden haanden zich een weg door de versperringen. Bij een tweede drijven op den 18den viel de avond, vóór de paarden, welke weder een goed heenkomen zochten, waren bemachtigd. Eindelijk, op den 9den December, gelukte het de geheele kudde van ongeveer 260 stuks in de val te krijgen.

En nu was het met dezen tak van sport voorgoed gedaan. De bevolking was er niet rouwig om, want de voordeelen, welke men in het recht om bouw- en brandhout uit het bosch te halen, bezat, wogen toch niet op tegen de schade, door de wilde paarden veroorzaakt.

Onder het schrijven dachten we aan de schoone poëzie uit de hoofdstukken 40 en 41 van het boek Job en we willen onze lezers ten slotte opwekken, deze eens aandachtig te lezen.

L. K.

